

ganju na načela) v svetu in času nepredvidljivosti in nuje, ki ju določa nenehni kompromisi in korigiranja tudi najbolj modrih lastnih odločitev. To velja v polni meri tudi za izobraževalni sistem. Vsakršno popuščanje posameznim interesom: samo obstoječim proizvodnim zahtevam, ki so zelo spremenljive, lažno demokratičnim minimalističnim programom, subjektivističnim diktatom individualne izbire, miselnosti, da je samo stoostotno nasprotje dosedanjemu rešilna pot, kakor tudi, da je trmoglavo vztrajanje na podedovanem (če je bilo zame dobro, bo tudi za moje otroke), ne more skriti jalovosti svojega početja, saj je v najboljšem primeru samo bolj ali manj zakamuflirano opotekanje iz težave v težavo, iz stiske v stiko, ki je manjša od prejšnje, samo dokler smo še zunaj nje, ko je samo še izhod v sili, ne pa realiteta našega življenja.

Z zapisanim se seveda izpostavljam očitku, da tudi sam ničesar ne prispevam k »pametnejšemu« oblikovanju naše šolske reforme, priznam: znano je, da nimam ne daru ne usposobljenosti za takšen posel; če pa sem vendarle tvegala ta zapis, sem to storil samo zato, ker je naša konkretna, slovenska šolska reforma z vsem, kar dejansko je in hoče biti, kot tudi s tistim, kar se v vse širšem obsegu in iz različnih razlogov asociativno veže nanjo, tudi moja intimna skrb in muka. In ko pravim tudi moja, čutim, da se prav ob tej kot ob malokateri drugi stvari, torej prav skozi to skrb in muko, razkrivam kot neizločljivi del slovenskega naroda in njegove samoupravne socialistične družbe.

Ciril Zlobec

Živel rodeo!

Vračajo se veseli kavbojski časi. Perspektivaši, primerno pomlajeni in kooptirani, začenjajo v Novi reviji svoj kansascityrodeo. Vsi vihtijo laso, vsi po vrsti ga uspešno vržejo, ga zadrignejo in pred očmi besneče množice podrejo in spravijo na tla butasto tele — marksizem.

To so jahači z našega ranča, vsi sposobni s kroglo preluknjati v zrak vržen dolar. Takoj, ko so jih spustili spet skupaj v areno, so vzeli zadevo zares. Pištole imajo pripasane nizko in stotič zadeto in mrtvo tele-marksizem samo mrtvobutasto gleda v njihove kadeče se cevi in kasira nove in nove krogle. Ubogo tele! A komu je za tele? Živel rodeo!

Naši uspešni fantje so, kot se za naš ranč spodobi, precej različni. Eni žvečijo pred jutranjo kavo zobotrebec, drugi samo blago pljuvajo v taborni ogenj. Ogenj plapolata. In tu že prihaja v ospredje Old Grafči pa slavni Old Tinče, Old Ivek, Old Tarčihand, Old Marči, Old Dimči, Old Drejči in drugi. Med sabo jih ne družijo veliko. Razen antipatije do marksizma. In čredni nagon. A ta trdno.

Fantje so z zdravim kavbojskim šundrom začeli rodeo: naj se arena zabava!

Skupaj z areno se zabavam. A vsega njihovega početja hkrati ne morem opisati. Kar je preveč je preveč. V poročilu z rodea bi zato rad omenil samo štoše, ki jih je Old Tinče nasul v svojem nastopnem uredniškem uvodniku, pa še tu bi se omejil zgolj na njegovo periodizacijo slovenske književnosti po osvoboditvi.

Prva reč, ki jo bralec opazi, je ta, da so baje povojno literaturo in filozofijo na Slovenskem krojili izključno fantje z našega ranča. In tukaj si,

v drugi številki Nove revije, izpod peresa Old Tinčeta kot zmagovalci jemljejo pravico, narekovati, kaj je v tem svobodnem času (1945—82) bilo in česa ni bilo.

Jasno je, da do njihovega prihoda ni bilo nič. Bilo je deset mračnih let (1945—55) socialističnega realizma in dialektičnega materializma. Boris Zihlerl kot vrhovni mračnjak tistega obdobja je dolgih deset let držal mišljenje in poezijo na svojih ždanovističnih vajetih. In ni bilo nič in ni nastalo nič razen Zupanove drame Stvar Jurija Trajbasa, ki jo je Zihlerl preklel, Pirjevec pa (brez uspeha) požegnal.

Kaj je v tem prvem desetletju slovenske socialistične, revolucionarne ureditve nastalo na umetniškem področju, res ni treba naštevati. To desetletje lahko mirno omenimo kot umetniško najplodnejše desetletje v zgodovini slovenske umetnosti sploh. Kakšna dela so nastala! Kakšen razmah! In to popolnoma brez fantov z našega ranča! Ta čas bi si bilo dobro malo poklicati v spomin.

Tedaj je nastal (razen Tantadruja) glavni del opusa Cirila Kosmača. Zaključena je bila veličastna trilogija o Kreflih Ivana Potrča, nastala sta roman Na kmetih in kronika Zločin, nastal je najboljši del opusa Miška Kranjca, med drugim roman Zemlja se z nami premika, zgodil se je zgodovinski prodor Pesmi štirih, izšla je Menartova Prva jesen in Kovičev Prezgodnji dan, Borov Bršljan nad jezom, Petra Levca Zeleni val, Borove Bele vode (pesnitev naše mladosti) in še in še. A nalašč ne grem gledat v knjige. Naj zadostuje teh nekaj naslovov po spominu.

In še nekaj je bilo v tem času: leta 1952 je bil ljubljanski kongres Zveze književnikov Jugoslavije, ki s Krleževim in kongresnim obračunom z dogmo pomeni pravo prelomnico v zgodovini jugoslovanskih književnosti.

Vse to in še marsikaj se je zgodilo v tem pomembnem desetletju, a jasno je, zakaj mora ostati to desetletje samo puščava v Zihlerlovi senci: njih še ni bilo, oni še niso prihrumeli v naš literarni saloon. A nič skrbi: z letom 1955 se pojavijo in odteje izključno oni sami predstavljajo naš kulturni razvoj.

Old Tinče sredi saloona leta 1982 z vajeno kretnjo dvakrat zasuče svoj kolt okrog desnega kazalca in izjavi v mrtvaško tišino saloona: »V drugem obdobju od leta 1955 do leta 1965 prevladuje eksistencializem, ki izvira sicer iz Sartra, a se močno opre na mladega Marxa in njegov pojem alienacije.« Potem to svojo misel malo (ampak res samo malo) potolmači in izreče (ob pošastni tišini v saloону in z roko tik nad koltom) še eno epohotvorno misel: »Tretje obdobje od 1965 do 1975 je heideggerjevsko obdobje.«

Kaj je nadrobil vmes, bomo morda še pogledali, ali pa ne, a ti dve izjavi sta aksiom. Izražata dokončen zgodovinski zaton socialističnega realizma in zlasti dialektičnega materializma in zaznamujeta prvi dve obdobji zmagoslavnega pohoda fantov z našega ranča. Od tod dalje je zgodovina slovenskega mišljenja in pesnjenja izključno v rokah naših revolvertašev.

Marksizem je bil leta 1955 brncjen v rit in se vse do danes še ni pobral. Vmes so naši fantje aranžirali to in ono, tudi drug proti drugemu, a ostalo je v družini. Vedno in povsod so bili samo oni in samo oni . . . Po desetletju eksistencializma in desetletju hajdegerjanstva nastane petletje (1975 do 1980), »ki se začne z brezupnim poskusom, da bi Ideji (Ideja, to bo najbrž ubogi dialektični materializem — pripomba E. F.) vrnilo sijaj z nasilnimi ideološkimi ukrepi.« A seveda zaman. V tem petletju se sicer »ludistična smer čedalje bolj razkraja, medtem ko literatura o diabolni resnici sveta

očitnon aradža«. Vendar lahko mirno spimo: nasilni ideološki ukrepi, brezupno poskušajoč vrniti Ideji sijaj, so bili brezupni. To je odključano. Če so nekako mrknili tudi ludisti, nič skrbi, nič hudega, saj je tu že literatura o diabolčni resnici sveta, vsi skupaj pa — ludisti in diaboliki — so tako in tako vrli fantje z našega ranča. In je torej tudi to petletje petletje izključno naših fantov. (Kako se je med njimi znašel Kavčič — če je mišljen Vladimir, avtor Žrtev, Zapisnika, Pustote itd. — je nepojmljivo. Najbrž gre za lapsus.)

In nazadnje: že vsaj dve leti (1980—1982) imamo spet izključno obdobje naših fantov. Za to obdobje je baje »značilna zaustavitev sestopanja, ki se je začelo z degažiranjem Ideje v prvem obdobju in se nadaljevalo vzporedno z njeno defatigacijo (za nepoučene: z izmučenostjo, izčrpanostjo; pripomba E. F.) vse do zadnjega obdobja«.

Razen naših fantov torej nikjer nikogar, razen naše misli nikjer nobene misli. Zgodovina slovenskega mišljenja in pesnjenja — to smo mi. Zgodovina nizko spuščenega kolta . . .

Tu, kjer bi se zadeva utegnila zazdeti resna, naj ponovim, da ni resna. Ne gre za zgodovino, gre za rodeo. Zgodovino vsi poznamo. Vemo, da marksizem ali dialektični materializem v tej deželi ni vodilna duhovna smer šele od leta 1945. Vsi vemo, kaj je pomenil v tej deželi marksizem od Ivana Cankarja dalje, vsekakor pa od Speransa dalje (1938). Od tedaj pa vse do danes — in o tem med resnimi ljudmi ni nobenega dvoma — marksizem v tej deželi nepretrgano prevladuje, ima odločilno duhovno in tudi praktično vlogo (filozofija prakse!), je duh časa in delovno ljudstvo si zagotavlja z njim bodočnost.

Če Old Tinče razglašča kot vodilne miselne modele modele lastnega ranča, je to zgolj pobožna želja, ki jo razglašča za stvarnost.

Torej ni res, da bi kdaj na Slovenskem prevladovala eksistencializem ali hajdegerjanstvo. To je pobožna želja.

Vse od zadnjih predrevolucijskih let do danes ima odločilno prvenstvo pri nas marksistični svetovni nazor: zgodovinsko, idejno in moralno. Če temu svetovnemu nazoru res kaj konkurira, če ga v tej deželi kaj ogroža, so to njegove lastne zgodovinske, nazorske in moralne nedoslednosti, napake in pomanjkljivosti. Kultura nizko obešenega kolta, kulturniški saloon old-pirječevskih revolverašev pa ga ne ogroža.

Kakor je pogrošno imenovati osnove, je tokrat potrebno: za sodobno slovensko kulturno ozračje sta bila v zadnjih petdesetih letih odločilna pojava Ivan Cankar in Miroslav Krleža, zlasti pa partija in revolucija. Nikakor pa ne ubogi Ahac in ne ubogi Taras. Nikakor ne naš ranč.

Tu bi lahko končal veselo poročilo o periodizaciji naše literature in mišljenja, če podrobnosti ne bi bile še bolj smešne kot glavna orientacija. Poglejmo si torej še imena.

Neverjetno je, kaj vse se v tej periodizaciji razglašča za epohalno in kaj vse se izpušča, koga Old Tinče s svojim koltom spuščča za šank v saloonu in kdo je v brezimni množici, ki se gnete pred nihajnimi vrati in ne sme v saloon.

Pred letom 1955 tako ni nič. Potem pa so: Janko Kos, Primož Kozak, Taras Kermauner, Jože Pučnik in Veljko Rus. Nobenega Vidmarja, Udeta, Zwittera, Slodnjaka, nobenega Debenjaka, Doklerja, Saksida . . . Nobenega. So samo fantje, ki jahajo za naš ranč.

Značilno je, katera literarna dela so imenovana: Smoletova *Antigona*, Kozakov *Kongres*, Rožančeva *Topla greda*, Božičev *Zasilni izhod*, Zajčeva *Otroka reke*. Res je, da ni bila napravljena ranglestevica, a šlo je za najboljša dela na svojih področjih. Povsod so citirani le naši fantje. Če jih na kakšnem področju ni, področje ni citirano.

Sektaštvo pri razdelitvi je cinično in predrzno in čisto prostodušno, brez sramežljivosti.

Ne omeniti iz tega časa Borove zbirke pesmi *Sled naših senc* ob nava-
janju obskurne Tople grede, tankega Zasilnega izhoda, Kongresa, ki je v
bistvu agitka, in medlih *Otroka reke* pomeni, da fantje z našega ranča zelo
natančno vedo, zoper kaj jahajo.

V naslednjem obdobju 1965—75, »hajdegrovskem«, so omenjena samo
tri umetniška prizadevanja: Šalamanun od Pokra naprej, Šeligov *Triptih*
Agate Schwarzkobler in Grafenauerjeve *Štukature*. Diabolični rez v srcu
človeka, nezaceljiva rana sveta nista skrita v *Old Grafčiji*evi poeziji in *Old*
Rudlovi prozi, kot meni *Old Tinče*. Diabolični rez in rana sta zlasti v
njegovi periodizaciji naše literature in našega mišljenja. Sprašujem *Old*
Tinčeta, kje so drugi. Zakaj vedno znova samo naši fantje? In potem: ali
so Šalamanove literarne potegavščine res epohalne? Je Šeligovo pretenciozno
cizeliranje sploh literatura? Ali *Štukature* niso zadnje dejanje brezumne
demontaže poetičnega, od katerih naprej ni več kaj razkrojiti? Ali *Štukature*
niso prazno, nesmiselno pošklepetavanje besed? Ali *Štukature* niso povsem
zunaj estetskega in umetniškega?

V tem času je po mojem mnenju nastalo epohalno delo, ki daleč presega
Šeliga, Grafenauerja in Šalamanu skupaj: to je *Zapisnik Vladimira Kavčiča*
(1971). *Old Tinče* ga kajpak z mnogimi drugimi, ki so bili boljši od omenje-
nih treh, ne omenja.

Ni bil z našega ranča.

V naslednjem obdobju 1975—1980 je imenoma omenjena Jovano-
vičeva igra *Osvoboditev Skopja*, Zajčev *Voranc*, Šeligova *Lepa Vida*, proza
— neimenovana — *Zupana*, *Božiča*, *Gradišnika*, *Kavčiča*. (Popolnoma ne-
navadno. Treba je vprašati Kavčiča, ali je in kdaj je začel jahati za naš
ranč.) Od pesnikov pa *Strniša*, *Taufner* in *Salamun*. (To se pravi, da se jim
je Zajc bržčas hudo zameril, ker ga ne omenjajo). O drugih — ni sledu.

Kaj lahko rečemo ob tem? Nič. Ista shema. Naši! Kaj bi — drugih
pač ni!

Seveda *Pavle Zidar*, ki s svojo umetnostjo striže na balin vse te
Jovanoviče, *Šelige*, *Božiče* in *Gradišnike*, ni omenjen, *Saša Vuga* ne obstaja,
Hieng je zgolj gostilniški znanec, *Branko Hofman* s svojim romanom *Noč*
do jutra je zrak, *Beno Zupančič* pa je hvalabogu preminil sam od sebe.
Torej: nihče in nič.

In ko *Janez Strehovec* opozori (*Delo* 14. 5. 1982 v članku *Biti najboljši*
v svojem cehu) »na popolnoma napačne polarizacije in razmejitev na pod-
ročju slovenske lirike, ki pogosto povsem zamegljujejo dejanska razmerja«,
se brž oglasi *Old Tarčihand*. *Strehovca* najprej ozmerja z zihervlovcem (kar
je našim jahačem na domačem področju najhujša zmerjavka) in mu histerično
začne postavljati profesorska vprašanja. Dela se, kot da ne ve, o čem govori
Strehovec, ko v imenu heglovsko pojmovane povezanosti umetniške izvir-
nosti z novim, ki ga prinaša zgodovina, nekaterim fantom z našega ranča
ne prizna avantgardnosti, temveč jo pripisuje drugim.

Strehovec bo najbrž z Old Tarčihandom poračunal sam. (Ne bo mu težko, če se mu bo sploh zdelo vredno). A njun trk je simptomatičen. Revolveraši z našega ranča takoj popenijo, če se kdo samo približa njihovim ikonam, ki so, kot smo videli, izključno oni sami osebno.

Sam poročam z njihovega rodea zgolj iz veselja nad veselico. Živel rodeo! Naj se ljudstvo zabava! Čeprav moram priznati: kolt kot tak mi zbuja strah. Zlasti, če ga kdo nosi nizko in mu rdeče ni simpatično.

Ervin Fritz

IZ BRALNIČARJEVIH MEDITACIJ

Bravničar (Matija) je znani slovenski glasbenik, akademik. *Bralničar* (jaz) pa je tisti, ki piše redno o knjigah, predvsem novih in slovenskih, v rubriki pod skupnim naslovom *Bralnica* v reviji *Sodobnost*. Začelo se je leta 1977, vendar ni bilo čisto izvirno: približno deset let prej sem osnoval v osrednji češki literarni reviji *Plamen* (blagega spomina: 1959—1969) stalno mesečno kritično rubriko, v kateri sem — izmenoma najprej s Karlom Kostrounom, potem z Jiřijem Opelřkom — pisal zmeraj o devetih delih najnovejše domače knjižne produkcije. O devetih zato, ker se je rubrika imenovala *Devaterník* — po rastlini tega imena (rastlina ali polgrm z lepimi cveti različnih živih barv: *Helianthemum*; slovensko popon, nemško *Neunling*) — kar naj bi poudarilo, da hoče biti tudi izbira knjig za obdelavo kar najbolj različna, pisana. To načelo pisanosti se uveljavlja tudi zdaj v *Bralnici*. Kar pa gre za število, je že drugače: v *Devaterníku* je bilo letno 9×12 kritičnih odzivov (včasih zelo kratkih, lahko samo nekaj besed, seveda primerno pikrih), v *Bralnici* pa letno od 12 do 17×1 (zato pa večinoma obširnejših, temeljitejših; pišem pa sam, brez druge »izmene«).

Sicer pa — napak bi bilo domnevati, da je *Bralnica* nastala le po potrebi, da vsaj nekako nadaljujem »kritično obrt«, ki sem jo *včasih* (v časih, ki se

ne bodo vrnili) opravljal v rubriki rajnkega, v najlepšem razcvetu ukinjenega *Plamena* (res, kdaj drugič se tudi ukinja?). Prava, neposredna pobuda tega nastanka je bila drugje — namreč v moji dolgoletni praksi, ko sem prevajal in priporočal slovensko literaturo češkimi založbam. Takrat, pred petimi leti sem dobival mnogo več slovenskih literarnih novitet kot danes, skoraj vse sem sproti prebiral, le o nekaterih pa sem, razumljivo, lahko napisal oceno za to ali drugo založbo, katera je pač želela. (Skupaj je bilo takrat teh mojih ocen okrog sedemdeset; letos pa jih je že sto deset, če ne štejem približno dveh desetk takšnih ocen iz srbohrvaškega literarnega področja.) Kolikokrat mi je bilo prav žal, da o prebrani slovenski noviteti nisem imel možnosti izpovedati svojega mnenja in je moralo ostati samo pri »bralskem aktu«. (V reviji *Světová literatura* sem lahko začel pisati šele pozneje.) Tako — v tiski — mi je prišla misel na posebno kritično tribunico pod okriljem Cirila Zlobca. Le-ta, poimenovana malce polpreteklo *Bralnica*, je zaživela prav po »sodobniško« in zdaj, s svojim sedmim letnikom, bo — upajmo — pričakala svojo stoto »bralničarsko« oceno.

Pred petnajstimi leti sem napisal članek *Z meditacij devaterníkáře* (*Iz meditacij devaternikarja*, *Plamen* 1968/1), ker sem občutil potrebo »izpovedati se« izkušenj iz tega kritičkega posla. Ko zdaj pišem ta članek za *Sodobnost*, hoče isti naslov poudariti tudi podobnost — *mutatis mutandis* — izhodišč-